

מוביליות כלכלית של עיירות הפיתוח ב-60 השנים האחרונות¹

מומי דהן

ספטמבר 2025

תמצית העבודה

מחקר זה מגלה שעיירות הפיתוח שיפרו את מצבן הכלכלי-חברתי ביחס לעצמן בעבר (מוביליות מוחלטת) והתפתחו בקצב מהיר יותר לעומת יישובים יהודים אחרים (מוביליות יחסית) בששת העשורים האחרונים. במהלך התקופה הנחקרת 1961 עד 2019, המוביליות הכלכלית התבטאה בצמצום הפער בין עיירות פיתוח ליישובים יהודים אחרים לפי כל אחד מחמשת מדדי פיתוח כלכלי שנבדקו: גודל האוכלוסייה, גיל חציוני, השכלה, הכנסה לנפש ודירוג יחסי לפי מדד כלכלי חברתי. גם לאחר התקדמות, קבוצת היישובים המוגדרת עיירות פיתוח נמצאת בממוצע מתחת לחציון הדירוג הכלכלי-חברתי. מבחינת המיקום היחסי, רק 3 עיירות פיתוח היו ממוקמות מעל 31 המקומות התחתונים בדירוג הכלכלי בשנת 1961, ומספר זה גדל ל-14 עיירות פיתוח בשנת 2019. המוביליות הכלכלית-חברתית של עיירות הפיתוח לא הייתה אחידה. לצד עיירות הפיתוח שטיפסו מעלה בסולם הדירוג הכלכלי, ישנן מעט עיירות פיתוח שהידרדרו כלפי מטה בדירוג הכלכלי-חברתי, עם צניחה חדה במיוחד של יבנאל ובית שמש. הניתוח האמפירי מציג גם מדדים של התכנסות כלכלית מוחלטת ומותנית. נמצא כי השינוי בדירוג החברתי-כלכלי בין 1961 ל-2019 היה משמעותי יותר ביישובים שדורגו נמוך יותר ב-1961. מידת ההתכנסות המותנית הייתה אף חזקה יותר כאשר נלקחו בחשבון ההבדלים במאפייני היישובים. מאמר זה מראה כי שני המדדים הסטנדרטיים של מוביליות והתכנסות, המופיעים בשתי ספרויות נפרדות, למעשה קשורים זה לזה, ומייצגים שני צדדים של אותו המטבע. לפי ההשערה המרכזית כאן, צמצום אי השוויון כלכלי-חברתי בין עיירות פיתוח ליישובים יהודים אחרים נעוץ בחינוך ציבורי אוניברסלי חינם ובמערכת בריאות מתקדמת יחסית למדינות המוצא, וכן בדיפוזיה תרבותית בעקבות המפגש עם האוכלוסייה הקולטת.

¹ תודה לכפיר בץ, קלוד ברבי, יונתן ברמן, ענת גופן, גלית כהן-בלנקשטיין, ערן פוליצר, דניאל פלזנשטיין וערן רזין על הערותיהם המועילות. אני מודה לאילן פרגמין, ראובן סבטי ואביתר סלע על עזרתם בהכנת המחקר.